

Högsta domstolen
Box 2066
103 12 Stockholm

OJ ./ riksåklagaren ang. grovt rån

(Svea hovrätts dom den 16 maj 2018 i mål nr B 3125-18)

Högsta domstolen har förelagt riksåklagaren att inkomma med svarsskrivelse såvitt gäller frågorna om rubricering och påföljd.

Jag vill anföra följande.

Min inställning

Jag bestrider ändring av hovrättens dom och anser att det inte finns skäl att meddela prövningstillstånd i målet.

Bakgrund

Åtalet

OJ åtalades för grovt rån enligt följande gärningsbeskrivning.

OJ och BN har tillsammans och i samförstånd genom hot och våld stulit klocka, plånbok och halsband från målsäganden AA som denne burit på sig samt 2 180 kronor från dennes butik Klöverboden. Våldet och hotet har bestått i att -gärningsmännen uttalat hot med innebörden att målsägandens dotter skulle dödas om han inte öppnade kassaskåpet, -OJ har slagit målsäganden till golvet, utdelat ett flertal slag och sparkar som träffat målsäganden i huvudet och på kroppen, lagt sig över målsäganden och tryckt ned målsäganden i en soffa samtidigt som han utdelat slag mot målsäganden, tagit armgrepp kring målsägandens hals, dragit och slitit i målsäganden och försökt binda målsägandens händer, -BN har vid ett flertal tillfällen slagit målsäganden i huvudet och på kroppen med en startpistol, puttat ned och tryckt ned målsäganden i en soffa, slagit målsäganden på huvudet, sparkat och försökt sparka målsäganden på kroppen, dragit och slitit i målsäganden, vid ett flertal tillfällen riktat en startpistol mot målsäganden och skjutit knallskott.

Det hände den 26 januari 2018 på Sparbanksvägen 16, Hägersten, Stockholms stad.

Av misshandeln fick målsäganden AA smärta, blodvite och sårskada
Gärningen innebar vinning för BN och OJ och skada för AA och dennes butik Klöverboden.

Brottet bör bedömas som grovt eftersom gärningsmännen har visat

synnerligen råhet genom att skjuta med en startpistol, varit i numerärt överläge och det har varit fråga om ett utdraget händelseförlopp.

BN och OJ begick gärningen med uppsåt.

Tingsrättens dom

Tingsrätten fann att de tilltalade agerat på det sättet som åklagaren påstått i gärningsbeskrivningen, förutom att det inte kunde anses utrett att OJ tillgripit målsägandens plånbok samt att det inte kunde anses utrett att det tillgripna beloppet uppgick till mer än omkring 2 000 kr.

Tingsrätten dömde OJ för rån till fängelse i fyra år.

I rubriceringsfrågan anförde tingsrätten bl.a. följande.

Det rån som BN och OJ utsatt AA för har utan tvekan varit mycket allvarligt. Det har föregåtts av viss planering samt innefattat omfattande – om än inte livsfarligt – våld. Det har även innefattat ett mycket allvarligt hot riktat mot AAs dotter. AA har haft all anledning att ta detta hot på största allvar då hans dotter nyss besökt butiken och han inte känt till ifall hon kommit hem välbehållen. BN och OJ har också försökt binda AA. Vidare har de använt en startrevolver, som AA haft befogad anledning att utgå ifrån varit riktig, och även avfyrat denna mot AA. Det sistnämnda är i det närmaste att likna vid en skenavrättning och måste ha varit mycket skrämmande för AA. Slutligen har rånet skett på AAs arbetsplats och i ett utrymme där AA haft begränsade möjligheter att ta sig därifrån.

Sammantaget finns det alltså flera försvårande omständigheter. En sammantagen bedömning leder ändå till att omständigheterna vid rånet inte har varit sådana att det ska rubriceras som grovt rån. Det ska istället rubriceras som rån.

Hovrättens dom

Sedan såväl OJ som åklagaren överklagat tingsrättens dom till hovrätten ändrade hovrätten tingsrättens dom på så sätt att hovrätten dömde OJ för grovt rån och bestämde påföljden till fängelse i fem år. Två ledamöter var skiljaktiga och ville fastställa tingsrättens dom.

Hovrätten anförde följande i rubriceringsfrågan.

Hovrätten instämmer i tingsrättens slutsats att det finns flera försvårande omständigheter som talar för att brottet ska anses grovt. Till skillnad från tingsrätten anser hovrätten att användningen av startrevolvern ska tillmätas en större betydelse. Användandet av den var visserligen i praktiken inte farlig för AA men den avfyrades flera gånger mot honom och det måste ha framkallat en allvarlig fruktan hos honom för hur situationen skulle komma att utvecklas. Att det inte var fråga om ett skarpladdat traditionellt vapen är då av underordnad

betydelse. Härtill ska läggas att gärningsmännen uttalat att de hade hans dotter och att de tänkte döda henne. Det hotet måste ha framstått som särskilt skrämmande för AA eftersom dottern strax före rånet besökt honom i butiken. Vid en samlad bedömning finner hovrätten att gärningen ska bedömas som grovt rån.

Överklagandet

OJ har överklagat hovrättens dom och yrkat bl.a. att gärningen ska bedömas som rån av normalgraden och att det utdömda straffet ska sänkas.

OJ har som skäl för prövningstillstånd anfört att det vore av vikt för ledning av rättstillämpningen att Högsta domstolen klargör var gränsen rätteligen ska gå mellan rån av normalgraden och grovt rån och hur bedömningar förknippade med denna gränsdragning ska göras.

Grunderna för min inställning

Den rättsliga regleringen

Enligt 8 kap. 5 § brottsbalken döms den som stjälar medelst våld å person eller medelst hot som innebär eller för den hotade framstår som trängande fara för rån till fängelse i lägst ett och högst sex år. Är ett sådant brott grovt ska enligt 8 kap. 6 § samma balk dömas för grovt rån till fängelse i lägst fem och högst tio år.

Vid bedömningen av om ett rån är att bedömas som grovt ska, enligt den aktuella bestämmelsen, särskilt beaktas

1. om våldet har varit livsfarligt
2. om gärningsmannen har tillfogat svår kroppsskada eller allvarlig sjukdom eller annars har visat synnerlig råhet eller på ett hänsynslöst sätt har utnyttjat den rånades skyddslösa eller utsatta ställning, eller
3. om gärningen har varit av särskilt farlig art.

Uppräkningen är inte uttömmande. Avgränsningen mellan rån och grovt rån ska göras genom en allsidig bedömning av samtliga omständigheter vid brottet (prop. 2015/16:113 s. 86, Madeleine Leijonhufvud m.fl., Brottbalken, En kommentar, BrB 8:6 s. 1 och NJA 2011 s. 466).

Rättstillämpningen har präglats av en viss återhållsamhet när det gäller att anse rån brott som grova (se NJA 1999 s. 25 med däri angivna rättsfall).

Utredningen om skärpta straffrättsliga åtgärder mot organiserad brottslighet föreslog att som en ny kvalifikationsgrund skulle införas att gärningen har utförts med understöd av skjutvapen, sprängämne, vapenattrapp eller annat sådant hjälpmedel (SOU 2014:63 Organiserad brottslighet – förfälts- och underlåtenhetsansvar, kvalifikationsgrunder m.m.). Förslaget syftade till att

klargöra att även fall där gärningen har utförts med t.ex. en vapenattrapp men där hotet likväl framstått som ett dödshot för offret inte sällan kan vara att bedöma som grova (a. bet. s. 284). I propositionen 2015/16:113 Bättre straffrättsliga verktyg mot organiserad brottslighet betonade regeringen att det av de befintliga kvalifikationsgrunderna i straffbestämmelsen om grovt rån framgår att en restriktiv tillämpning av det grova brottet är avsedd och att detta synsätt också återspeglas i rättspraxis. Enligt regeringen kunde den föreslagna kvalifikationsgrunden om allvarliga hot inte jämföras med befintliga kvalifikationsgrunder för grovt rån, varför skäl inte fanns att lägga till den föreslagna kvalifikationsgrunden i straffbestämmelsen om grovt rån. (Prop. 2015/16:113 s. 66 f.)

Genom lagstiftning som trädde i kraft den 1 juli 2016 infördes kvalifikationsgrunden att det särskilt ska beaktas om gärningen annars varit av särskilt farlig art. Genom bestämmelsen betonas att även andra omständigheter än de som anges i de tidigare punkterna kan vara av betydelse vid bedömningen av om brottet är grovt. Det ska vara fråga om omständigheter som kan sägas vara särskilt graverande. Grunden att gärningen varit av särskilt farlig art ger utrymme att bl.a. beakta det sammanhang i vilket gärningen företagits och om gärningen haft påtagligt samhällsfarliga inslag. Ett rån kan exempelvis anses vara av särskilt farlig art när det ingått i brottsplanen att slå ut viktiga samhällsfunktioner, t.ex. genom anläggande av bränder, spridande av fotanglar på allmänna vägar eller framförande av bombhot. (A. prop. s. 86.)

Högsta domstolen har i ett antal fall prövat hur rån som utförts med skjutvapen ska bedömas (se bl.a. NJA 1972 s. 323, NJA 1981 s. 335, NJA 1989 s. 829, NJA 1994 s. 732, NJA 1999 s. 25 och NJA 2002 s. 270). Om hot framställts med hjälp av skarpladdade vapen vid rån mot banker eller andra penninginrättningar eller mot taxiförare är utgångspunkten att rånet ska bedömas som grovt rån (se bl.a. NJA 1972 s. 323 och NJA 2002 s. 270).

Exempel på att gärningsmannen visat synnerlig råhet är att den rånade utsätts för tortyr eller långvarigt frihetsberövande (se Nils Jareborg m.fl., Brotten mot person och förmögenhetsbrotten, 2 uppl., s. 198 och NJA 1967 s. 93).

I NJA 1988 s. 321 hade en person tryckt en sönderslagen Coca Cola-flaska nedanför halsen på en kassörska, samtidigt som han tog en bunt sedlar i den öppna kassalådan. Den sönderslagna flaskan utgjorde ett farligt tillhygge, som hade kunnat förorsaka kassörskan allvarlig skada. Någon skada orsakades dock inte. När kassörskan grep tag i flaskan, släppte rånaren den omedelbart och sprang sin väg. Vid en samlad bedömning fann Högsta domstolen inte att gärningsmannen visat synnerligen råhet eller att han på ett hänsynslöst sätt utnyttjat annans skyddslösa ställning, varför rånet inte bedömdes som grovt rån.

I NJA 1999 s. 25 trängde ett antal personer sig in i en villafastighet där endast en 18-årig pojke befann sig. De band ihop hans händer och fötter samt hotade honom med en pistol, varefter de genomsökte huset. Den pistol som användes var ett kombinerat gas-, skrämself- och signalvapen och enligt domstolarna var inte annat visat än att vapnet var oladdat. Högsta domstolen uttalade att situationen för målsäganden helt visst måste ha varit skrämmande. Våldet som utövats mot honom var emellertid inte livsfarligt eller särskilt rått. Inte heller hotet var särskilt kvalificerat. Högsta domstolen hänvisade till att viss återhållsamhet gäller när det avser att rubricera rån som grovt och fann att rånet inte var att anse som grovt.

I NJA 2011 s. 466 överfölls en person på gatan av tre personer och tvingades, sedan hans fickor genomsökts, under hot att uppe sin adress, varefter han fördes till sin bostad där han i bortåt en timme hölls frihetsberövad under hotfulla och skrämmande former medan bostaden genomsöktes, varefter han bands och låstes in i en garderob. Rånet utfördes på ett metodiskt sätt och med likgiltighet för målsägandens situation. Ovissheten om det fortsatta händelseförloppet ansågs ha varit särskilt skrämmande för målsäganden. Vid en allsidig bedömning av samtliga omständigheter fann Högsta domstolen att brottet skulle bedömas som grovt rån.

Den 1 juli 2017 skärptes minimistraffet för grovt rån från fängelse i fyra år till fängelse i fem år. Som skäl för höjningen framhölls att grova rån ofta är väl planerade och inte sällan rymmer ett stort mått av hänsynslöshet. Vidare betonades bl.a. att vid en jämförelse med de flesta andra förmögenhetsbrott det dessutom är uppenbart att rån för med sig en förhållandevis mycket större integritetskränkning samt att rån mot penninginrättningar och värdetransporter kan skada viktiga samhällsfunktioner. Höjningen syftade till att generellt höja straffnivån för alla gärningar som är att bedöma som grovt rån och var inte avsedd att påverka gränsdragningen mellan grovt rån och rån av normalgraden. En följd av höjningen angavs vara att det tillgängliga utrymmet för straffmätningen samtidigt ökar för den lägre liggande graden av brottet. (Prop. 2016/17:108 s. 37 och s. 53.)

Min bedömning

Av betydelse för bedömningen av huruvida det här aktuella rånbrottet ska bedömas som grovt rån är främst huruvida OJ visat synnerlig råhet vid gärningen. Som hovrätten anför finns flera försvårande omständigheter som talar för att brottet ska anses som grovt. Startrevolvern har avfyrats mot målsäganden flera gånger på nära håll. Då målsäganden uppfattade startrevolvern som en riktig, skarpladdad, pistol, måste ett sådant förfarande, som närmast är att likställa vid en skenavrättning, ha framkallat allvarlig rädsla och svår dödsångest hos målsäganden. Vidare har hot framförts av innebörd att gärningsmännen tagit målsägandens åttaåriga dotter och att de tänkte döda henne om inte målsäganden gav dem det de ville. Eftersom målsägandens

dotter just lämnat butiken måste hotet ha framstått som synnerligen skrämmande för målsäganden. Målsäganden har under gärningen känt allvarlig fruktan för såväl sitt som dotterns liv. Till detta kommer att gärningsmännen varit i numerärt överläge, målsäganden varit helt försvarslös och att gärningsmännen utsatt målsäganden för relativt svår och omfattande misshandel bestående i såväl sparkar som flera hårda slag mot huvudet och övriga kroppen, bl.a. med startrevolvern. Dessa omständigheter sammantagna måste innebära att OJ visat sådan råhet som vida går utöver den råhet som ofta ligger i ett rånbrott.

Vid en helhetsbedömning av omständigheterna vid brottet anser jag att gärningen, som hovrätten har funnit, bör bedömas som grovt rån.

Jag delar hovrätten bedömning när det gäller straffmätning och påföljdsval.

Hovrättens dom ska således stå fast i sin helhet.

Prövningstillstånd

Prejudikatdispens

Enligt 54 kap. 10 § första stycket 1 rättegångsbalken får prövningstillstånd meddelas om det är av vikt för ledning av rättstillämpningen att överklagandet prövas av Högsta domstolen (prejudikatdispens). För att bevilja prövning enligt denna punkt krävs alltså att ett avgörande av Högsta domstolen blir av generell betydelse för bedömningen av framtida mål som innehåller liknande frågeställningar. Den enskildes intresse av att få till stånd en prövning i Högsta domstolen kan alltså inte föranleda prövningstillstånd på denna grund (Fitger, Rättegångsbalken, s. 54:26).

Som framgår ovan har Högsta domstolen tidigare prövat ett antal fall som gäller gränsdragningen mellan rån av normalgraden och grovt rån. Dessa fall har emellertid främst gällt rån som genomförts med hjälp av skjutvapen eller fall där målsäganden utsatts för frihetsberövanden och där händelseförloppet varit utdraget. Högsta domstolen har hittills inte prövat något fall med liknande omständigheter som i detta mål.

Utvecklingscentrum Stockholm, som inom Åklagarmyndigheten har ett särskilt ansvar för rätts- och metodutvecklingsfrågor när det gäller rånbrott, har uppgett att de ofta får frågor från åklagare om var gränsen mellan rån och grovt rån bör dras. Det är därför angeläget att Högsta domstolen preciserar och vidareutvecklar sin praxis när det gäller gränsdragningen mellan rån av normalgraden och grovt rån.

Att osäkerhet råder i rättstillämpningen när det gäller om fall som detta ska rubriceras som rån eller som grovt rån illustreras av att tingsrätten och

hovrätten på samma underlag har kommit till skilda slutsatser i rubriceringsfrågan.

Omständigheterna i detta mål framstår emellertid som särpräglade, främst det allvarliga hotet mot målsägandens dotter men också skenavrättningen. Till detta kommer att det är flera försvårande omständigheter sammantagna som fått till följd att brottet bedömts som grovt rån. Det finns därför en risk för att en prövning mer skulle vara av betydelse i det enskilda fallet än för att klargöra gränsdragningsfrågan mellan rån och grovt rån. En prövning av målet skulle till följd härav inte vara av vikt för ledning av rättstillämpningen.

Mot denna bakgrund kan jag inte tillstyrka prövningstillstånd.

Bevisuppgift

Jag ber om att få återkomma med bevisuppgift för det fall Högsta domstolen meddelar prövningstillstånd i målet.

Kerstin Skarp

Hedvig Trost

Kopia till:

Utvecklingscentrum Stockholm
Söderorts åklagarkammare i Stockholm (AM-122071-17)
Kammaråklagaren Mikael Ström